

esse, et indutos maledictione, sicut vestimento, quæ intravit sicut aqua in interiora eorum, et sicut oleum in ossa eorum, maledictos quoque in civitate, et maledictos in agro, maledictos in ingressu, et maledictos in egressu, maledictum fructum ventris et terræ et pecorum eorum, maledicta eorum cellaria, horrea, apothecas, cibos et ipsorum ciborum reliquias, nec posse quempiam eorum ab hoc tam immani tanque horribili maledicto legis eripi, nisi per eum qui pro nobis factus est maledictum. Sciens etiam in eos qui prædicationem apostolicam nolunt recipere, non solum nullo eorum utendum, sed et pulverem civitatis domus eorum de pedibus excutiendum, remissiusque in die iudicii Sodomæ et Gomorrhæ futurum quam illis, permane et tu in divinæ legis observantia, persiste in canonicis institutis, tene quos potes, terre quos potes, noli dicere, nec sinatis quemquam fidelium tantis maledictionibus tanque horrendis damnationibus per maledictorum et condemnatorum profana consortia communicare. Quin potius

A et ad vicinos coepiscopos ac fratres cohortationum tuarum munimenta trans mitte, ut pari omnium consensu et labore communi tantum hoc malum de Christi Ecclesiis auferatur. Impleamus Matris Ecclesiæ gaudium, unum omnes dicentes, unum sapientes, unum sentientes, id est, certamen habentes, quia et hoc benignissimi Redemptoris nostri desiderium esse cognoscimus; secundum quod pro nobis Patrem ipse precatur, dicens: *Non pro his autem rogo tantum, sed et pro omnibus qui credituri sunt per verbum eorum in me, ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint.* Tanta vero nobis est de parte vestra fiducia, ut credamus opus hoc vel conatu vestro staturum, vel vestra, quod absit, remissione lapsurum. Deus autem patientiæ et solatii det nobis idipsum sapere in alterutrum, secundum Jesum Christum, ut unanimes uno ore honorificemus Deum et Patrem Domini nostri Jesu Christi. Amen.

BALUZII NOTÆ.

Ecclesiam, quam Christus fundavit super petram, id est, super se ipsum. Petra enim erat Christus, ut ait divus Paulus in cap. x Epistolæ primæ ad Corinthios. Sed Agobardus non dubitabat quin promissio Christi respiceret Ecclesiam, adversus quam portæ

inferi non prævalebunt. Quam interpretationem amplexus quoque est Joannes XXI in epistola scripta ad Jacobum regem Majoricarum, quæ a nobis anno superiore edita est post notas ad Lupum Ferrariensem.

LIBER EJUSDEM AD PRÆFATUM IMPERATOREM,

ADVERSUS LEGEM GUNDOBADI, ET IMPIA CERTAMINA QUÆ PER EAM GERUNTUR.

I. Obsecro imperturbabilem mansuetudinem vestram, et tranquillissimam prudentiam, domine imperator benignissime, ut has quas offero paginulas infatigabiliter legere non de lignemini, in contemplationem summæ et incommutabilis illius Veritatis, quæ est Christus Dominus noster; de cujus dictis et legibus hæc sumpta sunt, quique amanter et vigilantè vestram protegit et juvat imperium. Neque prædicandam tranquillitatem vestram offendat, quod minimus omnium excellentiori hominum hæc legenda præsentat. Neque enim est aliud nisi quod vos optime et sublimius nostis.

II. Deus, Dei Filius, homo propter homines factus, viam salutis demonstrans, et electis discipulis magisterium vitæ commendans, ascensus ad cælos, ait illis: *Euntes in mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ. Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit.* Et iterum: *Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, docentes eos servare omnia quæcunque mandavi vobis.* Illi autem profecti, prædicaverunt ubique Domino cooperante; annuntiataque est ab eis omni creaturæ, id est cunctis nationibus mundi, una fides indita per Deum, una spes diffusa per Spiritum sanctum in cordibus credentium, una caritas nata in omnibus, una voluntas, accensum unum desiderium, tradita una oratio; ut omnes om-

nino ex diversis gentibus, diversis conditionibus, diverso sexu, nobilitate, honestate, servitute diversa, simul dicant uni Deo et Patri omnium: *Pater noster, qui es in cælis, sanctificetur nomen tuum; sicut unum Patrem invocantes, ita unam sanctificationem quærentes, unum regnum postulantes, unam adimpletionem voluntatis ejus, sicut sit in cælo, optantes; unum sibi panem quotidianum dari precantes, et omnibus dimitti debita.* Neque enim quemquam decere potuerunt magistri mundi, lux mundi, sancti apostoli, *Dimitte mihi debita mea, aut, et ne me inducas in tentationem, sed libera me a malo; sed unum pro omnibus, et omnes pro singulis clamare.* O cælestis fraternitas, o sempiterna concordia, o inseparabilis unitas, ab uno auctore derivata, ad unum rerum omnium relata, per quam lætantur cæli, exsultat terra, movetur mare, et plenitudo ejus, gaudent campi, et omnia quæ in eis sunt, omnes gentes plaudunt manibus, jubillant Deo in voce exultationis!

III. Et quam decenter, quoniam omnes fratres effecti, unum Patrem Deum invocant, servus et dominus, pauper et dives, indoctus et eruditus, infirmus et fortis, humilis operator et sublimis imperator. Jam nemo alium dignatur, nemo sub alio se despicit, nemo super alium extollitur. Quoniam unus panis, unum corpus Christi, imo unus Christus se-

cuam Apostolum sumus; exspoliantes nos veterem hominem cum actibus ejus, et induentes novum, eum qui renovatur in agnitionem secundum imaginem ejus qui creavit eum; ubi non est gentilis et Judæus, circumcisio et præputium, Barbarus et Scythæ, Aquitanus et Langobardus, Burgundio et Alamannus, servus et liber; sed omnia et in omnibus Christus. Omnia enim illorum sunt, sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas, sive mundus, sive vita, sive mors, sive præsentia, sive futura. *Omnia enim, dicitur illis, vestra sunt, vos autem Christi, Christus autem Dei.* Et iterum: *Sicut enim corpus unum est, et membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa, unum corpus sunt; ita et Christus. Etenim in uno spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus, sive Judæi, sive gentiles, sive servi, sive liberi, et uno spiritu omnes potati sumus.* Et ne infideliter aliquis cum perpaucissimis se putaret uno spiritu potatum, dicit: *Et nemo potest dicere, Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto.* Divisiones vero gratiarum sunt, atque operationum. Idem autem Dominus, et idem Deus, qui operatur omnia in omnibus, atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult. Nullus ergo horum est hospes et advena; sed sunt *cives sanctorum et domestici Dei, superædificati super fundamentum apostolorum et prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu, in quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino;* et qui erant longe, facti sunt prope in sanguine Christi. *Ipse enim pax nostra, qui fecit utraque unum.* Et veraciter dicere possumus, *qui fecit omnia unum, et medium parietem maceræ solvens, inimicitiam in carne sua, legem mandatorum in decretis evacuans, ut duos condat in semetipsum in unum novum hominem, faciens pacem, et reconciliet ambos in uno corpore Deo per crucem, interficiens inimicitiam in semetipso; et veniens evangelizavit pacem his qui longe fuerunt, et pacem his qui prope: quoniam per ipsum habent accessum ambo in uno Spiritu ad Patrem.*

IV. Si ergo Dominus propterea passus est, ut in sanguine suo faceret prope eos qui longe erant, et paries divisionis jam solutus, et interfecta est inimicitia in illo, et omnes reconciliati sunt in uno corpore Deo, et in tantum unum corpus effecti in uno spiritu, ut Christus potius quam Christiani dicantur, sicut suprascripta apostolica sententia declarat dicens: *Omnia autem membra corporis cum sint multa, unum corpus sunt; ita et Christus* (Non enim ait: *Ita et Christiani, sed Christus*); cupio per pietatem vestram nosse, si non huic tantæ divinæ operationis

BALUZII

* *Aquitanus et Langobardus.* Hi enim omnes populi quos hic enumerat Agobardus, et multo plures, Franco tum Imperio parebant. Libro vi Capitular., cap. 281: * *Volamus atque præcipimus ut omnes ditioni nostræ Deo auxiliante subjecti, tam Romani quam Franci, Alamanni, Bajuvarii, Saxones, Thuringii, Fresones, Galli, Burgundiones, Brittones, Langobardi, Wascones, Beneventani, Gothi, Hispani, cæterique nobis subjecti, omnes, licet quocunque vi-*

unitati aliquid obsistat tanta diversitas legum, quanta non solum in singulis regionibus aut civitatibus, sed etiam in multis domibus habetur. Nam plerumque contingit ut simul eant aut sedeant quinque homines, et nullus eorum communem legem cum altero habeat exterius in rebus transitoriis, cum interius in rebus perennibus una Christi lege teneantur. Et cum forte contingit ut omnes sint veraciter Christiani, fidei veritatem amantes, et invicem sibi, ut charissimi fratres, credant; et nemo alterius testimonium spernat, cum se bonis locutionibus ædificant; si subito contigerit alicui ex ipsis disceptatio in judiciis, nullum poterit habere testem de suis charissimis sociis, cum quibus simul gradiebatur; eo quod non recipiatur testimonium alicujus super Gundobadum, et cætera similia.

V. Hic mihi succurrat, obsecro, benignissime et sacer imperator, patientia vestra, neque indignetur magnanimitas vestra, quod indignus digna loquor, et pusillus grandia; quia per ista (quæ) forsitan inemendabilia sunt volo pervenire ad ea quæ necessaria et elemosinæ vestræ magnopere apta sunt. Si autem incongrua sunt quæ dico, corripiat me justus in misericordia, id est, bonitas vestra, et corripientem non prodat. Mihi tamen servo vestro, licet ultimo, tamen fideli, incongruum videtur, ut Christianus de Christiano, ac per hoc frater de fratre testimonium perhibere non possit. Sicut enim supra dictum est, omnes unum Patrem habentes Deum, fratres sunt, et filii Dei. Hoc etiam Evangelium aperte loquitur. Hinc namque fit, cum vir justus super injustum testificari non permittitur, eo quod alterius legis sint secundum sæculum, qui unius legis esse deberent secundum Deum. Credo etiam quod nullatenus hæc agantur sine damno illius unitatis et concorporationis, quæ supra demonstrata est sententiis apostolicis. Nam si de testimonio repellendus est aliquis, ille repellatur potius qui alterius fidei vel sectæ est, sed et ille cum quo Apostolus nec cibum sumere docet dicens: *Si is qui frater nominatur, est fornicator, aut avarus, aut idolis serviens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax; cum ejusmodi nec cibum sumere.* Et iterum: *Quod si quis non obedis verbo nostro per epistolam, hunc notate, neque commisceamini, utique ad mensam.* Qui omnes, nisi per satisfactionem pœnitentiæ regressi fuerint in corpus Christi, sine dubio in corpore remanebunt diaboli, ac per hoc erunt in ejus regno et civitate.

VI. Hic profecto debet esse discretio et divisio inter regnum et regnum, id est, Christi et diaboli, inter civitatem Dei et civitatem diaboli, quæ faciunt

deantur legis vinculo constricti, vel consuetudinario more connexi, hanc sententiam, etc. Hi ergo omnes propria lege utebantur. Vide infra in notis ad caput 14 hujus libri.

^b *Gundobadum*, id est, Burgundionem, lege Gundobada viventem. Istud enim referri non potest ad regem Gundobadum, multis ante sæculis mortuum. Itaque infra cap. 10 Burgundiones in universum vocabit Gundobados.

duas plebes. Nam civitas Dei continet populum acquisitionis, civitas diaboli populum perditionis. Quod si hominibus impossibile est omnes discernere qui sint de civitate Dei, qui vero de civitate diaboli, saltem quos evidentissime ex fructibus propriis cognoscunt, et litteræ apostolicæ a corpore Christi separatos docent, rejiciant de testimonio. Quos autem una corporis Christi compago tenet, et plerumque non solum unius corporis membrum, verum etiam unius membri sunt membra, cur de nutuo repelluntur testimonio? Quæ utilitas est, ut propter ^a legem quam dicunt Gundobadam, cujus auctor exstitit ^b homo hæreticus, et fidei catholicæ vehementer inimicus (cujus legis homines ^c sunt perpauca), non possit super illum testificari alter etiam bonus Christianus? Ex qua re oritur res valde absurda, ut si aliquis eorum in cœtu populi aut etiam in mercato publico commiserit aliquam pravitatem, non coarguatur testibus, sed ^d sinatur perjurare, tanquam non fuerint per quos veritas posset agnosci. Hic manifeste apparet damnosam esse damnatam legem.

VII. Si autem placeret domino nostro sapientissimo imperatori, ut eos transferret ad legem Francorum; et ipsi nobiliores efficerentur, et ^e hæc regio ab squaloribus miseriarum quantulumcumque sublevaretur. Horum enim causa accidit ut frequenter non solum valentes viribus, sed etiam infirmi et senes ^f lacessantur ad certamen et pugnam, etiam pro vilissimis rebus: quibus ferilibus certaminibus contingunt homicidia iniusta, et crudeles ac perversi eventus judiciorum, non sine amissione fidei et charitatis, ac pietatis, dum putant Deum illi adesse qui poterit fratrem suum superare, et in profundum miseriarum dejicere. Hic est pessimus error, et ordo confusus, ut pro talibus perversitatibus et Scriptura veritatis contemnatur, et concordia Christiana dispereat, et de Deo, qui natura bonus est, tam indigna sentiatur, ut faveat rapacibus, et adversetur miseris.

VIII. Doctrina Christi docet: *Qui vult tecum judicium contendere, et tunicam tuam tollere, remitte ei et pallium.* Et iterum: *Jam quidem omnino delictum est, quod judicia habetis. Quare non magis injuriam accipitis? Quare non magis fraudem patimini?* Isti e contrario dicunt: *Pugna securus; quia illum qui tua repetit, aut contendit, absque dubio superabis: et divinum eis promittunt adjutorium, qui tam contrarii existunt evangelicæ pietati.* Hinc jam ad certamen audaciter proceditur; ubi duo cominus veniunt parati, ut se invicem crebris ictibus cædant pro talibus rebus, quas multo minus amare debueraut, quam se ipsos adinvicem. Nam eum quem occidere aut superare cupit, jussus est ut diligat sicut se ipsum, ^g reiculas illas pro quibus contendit, arbitrari ut stercore, ut Christum lucrifaceret. Ubi tunc est charitas, sine qua perfectus interpret omnium linguarum angelorum et hominum efficitur velut æs sonans aut cymbalum tinniens; sine qua perfectus propheta, et eruditissimus doctor, et ex fide miraculis coruscans, nihil est, sine qua largitas eleemosynarum, et acerbitas martyrii nihil prodest? Milites Christi, qui hanc veraciter habuerunt, subdiderunt in fide mundum Christo, sed moriendo, non occidendo.

IX. Quando erat publica contentio de veritate religionis, cum alii putarent colendam pro Deo creaturam quamlibet, alii docerent solum Creatorem colendum; illi fuerunt victores qui occisi sunt, non qui occiderunt; veritas moriendo declarata est, non occidendo; testes veritatis moriendo creverunt, assertores autem iniquitatis occidendo perierunt. Nam si in hac vita semper innocentes essent victores, et noxii vincerentur, non Pharoa occidisset Josiam, sed Josias Pharoem; non Joannem Herodes, sed Herodem Joannes. Nec sancta illa civitas Hierusalem temporibus gratiæ, innumerabilibus turbis monachorum, clericorum et cæterorum fidelium illustris, ^h Saracenis subjiceretur, sicut et aliæ civitates et

BALUZII NOTÆ.

^a *Legem Gundobadam*, cujus auctor Gundobadus Burgundionum in Gallia rex, Magni Clodovæi coævus. Hic enim, ut Gregorius Turonensis est auctor, ^c Burgundionibus leges mitiores instituit, ne Romanos opprimerent. Verum quæ tum fortassis bona visa fuerat lex Gundobada, nonnullis piis viris ævi Agobardici visa est iniqua.

^b *Homo hæreticus.* Gundobadus enim erat Arianus. Sed tamen pupugit illum aliquando cupido abdicandi errorem suum; adeo ut ab Avito Viennensi episcopo persuasus impiam esse Arianorum sectam, clam ut chrismaretur expetierit. Vicit tamen metus populi. Itaque ^e usque ad exitum vitæ suæ in hac insanis perduravit, nec publice æqualitatem Trinitatis voluit confiteri, ut Gregorius Turonensis ait in libro II Hist. Francor., cap. 34.

^c *Sunt perpauca.* Ergo nondum prorsus extincta erat in illis regionibus perfidia Arianorum, tametsi admodum pauci essent.

^d *Sinatur perjurare.* Libro I Capitular., cap. 63: *Et ut parvuli, qui sine rationabili ætate sunt, non cogantur jurare, sicut Gundobadigni faciunt; quæ pars hujus capituli refertur ab Ivone parte XII,*

cap. 22; et a Gratiano 22, q. 5; cap. *Parvuli.*

^e *Hæc regio*, Lugdunensis. Nam ea utebatur lege Gundobada, quod Lugduvum esset civitas regni Burgundici.

^f *Lacessantur ad certamen.* Damnata monomachiam, id est, duellum privatum, ad definiendas lites institutum a Gundobado.

^g *Reiculas illas.* Jam antea in præfatione ad Lupum monimus corruptam hoc loco esse editionem Massoni, quæ pro *reiculas* habet *recusias*; cum tamen in codice antiquo, quo Massonus utebatur, diserte scriptum sit *reiculas*, ut ante me monuit vir clarissimus Franciscus Juretus in notis ad epistolam 91 Ivonis Carnotensis. Varie autem scribitur hæc vox in libris antiquis. Nam hic apud Agobardum, in Vita sancti Licinii Andegavorum episcopi a Duchesnio edita, itemque alibi, scribitur *reiculas*; apud Salvianum vero et alios non uno loco *reculas*; demum alibi *reculas*. Vide, si libet, Juretum ad eam quam diximus epistolam Ivonis.

^h *Saracenis subjiceretur*, nimirum Hierusalem. Contigerat autem istud ante ducentos ferme annos quam liber iste scriberetur. Omarem enim Sarace-

regiones; nec ^a Roma Gothis, ^b paganis et hæreticis simul; nec ^c Italia Langobardis: et multa hujusmodi. Non hæc idcirco dicimus ut negemus providentiam Dei aliquando absolvere innocentem, et damnare noxios, sed quia nullatenus statutum est a Deo ut hæc in omnibus fiat, nisi extremo iudicio. Et quia talia certamina vehementer contraria sunt simplicitati et pietati Christianæ, et doctrinæ evangelicæ nimis adversa, absit a mente Christiana ut adversa hujus mundi conflictibus quærat evadere, et gaudia ejus certaminibus adipisci. Cum e contrario intra sacra missarum solemnities frequenter deprecemur Dominum ut tribuat nobis pro amore suo prospera mundi despiciere, et nulla ejus adversa formidare, decet omnino mentem Christianam cum timore et tremore, secundum Apostolum, suam salutem operari, et mente ad futura transire, nec in presentibus rebus sensum figere; quoniam occultissima Dei dispensatione varii sunt in presenti tempore rerum eventus, sicut et sacra Scriptura testatur: *Sunt iusti quibus multa proveniunt, quasi opera egerint impiorum; et sunt impii qui ita securi sunt quasi justorum facta habeant.* Et iterum: *Et enim quis non profertur cito contra malos sententia, absque ullo timore filii hominum perpetrant mala.* Et iterum: *Sunt iusti atque sapientes, et opera eorum in manu Dei: et tamen nescit homo, utrum amore an odio dignus sit; sed omnia in futuro servantur incerta, eo quod universa æque veniant justo et impio, bono et malo, mundo et immundo, immolanti victimas et sacrificia contemnenti. Sicut bonus, sic et peccator; ut perjurus, ita et ille qui verum dejerat. Hoc est pessimum inter omnia quæ sub sole fiunt, quia eadem cunctis eveniunt. Unde et corda filiorum hominum implentur malitia et contemptu in vita sua, et post hæc ad inferos deducuntur (Eccl. ix, 1-3).* Et iterum: *Verti me ad aliud, vidique nec velocium esse cursum, nec sortium bellum, nec sapientium panem, nec doctorum divitias, nec artificum gratiam, sed tempus casumque in omnibus. Nescit homo finem suum. Sed sicut pisces capiuntur humo, et sicut aves comprehenduntur laqueo; sic capiuntur homines tempore malo, cum eis extemplo supervenerit (Ibid., v. 11, 12).* Non enim est in presenti meritorum retributio, sed in futuro. Non oportet mentem fidelem suspicari quod omnipotens Deus occulta hominum in presenti vita per ^d aquam calidam aut ferrum revelari velit: quanto minus per crudelia certamina? Propter quod Apostolus præcipit de occultis rebus non iudicandum,

BALUZZII

notum ducem cepisse sanctam civitatem anno 656 ex Theophane aliisque docuit illustriss. cardinalis Baronius, quem consule.

^a *Roma Gothis*, capta nimirum ab Alarico rege Gothorum, qui victor Urbem ingressus est anno 410 ix Kal. Septembris, ut ostendit idem Baronius.

^b *Paganis et hæreticis*. Loquitur de Gothis. Nam quia Radagaisus Gothorum rex, erat paganus, eoque interfecto, reliquæ exercitus illius, qui haud dubie ex paganis constabat, ad Alaricum transiere, hominem quidem Christianum, sed Ariane perfidiæ sectatorem; manifestum est Gothos, qui non multo

A quoadusque veniat Dominus, qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit conscientia cordium. Concedit tamen iudicare inter fratres, ut contentiones sopiantur.

X. Sed utilitas iudiciorum constat in discussione causarum et subtilitate investigationum, sicuti et Salomon fecisse legitur in contentione duarum meretricum: cuius et petitio propterea placuit Deo, quia non petivit divitias aut dies multos, sed sapientiam ad discernendum iudicium. Sic et Daniel adhuc puer, suscitante Deo spiritum ejus, iudicavit duos iniquos iudices prudenti subtilitate, per quam liberata est et beata Susanna de injusta damnatione. Nam si hæc duo iudicia temporibus nostris pervenirent, quid iudices dicerent, facile est advertere, ante quos maxime perjuriam aut munera finem rebus imponunt. Quanta autem necessaria sit integritas iudiciorum regnis et gentibus, Scriptura testatur, dicens: *Regnum a gente in gentem transfertur propter injustitias, et injurias, et contumelias, et diversos dolos (Eccl. x, 8).* Quæ omnia plus quam in cæteris gentibus abundant inter ^c Gundobados, apud quorum legem non licet discussione aut veracium testimonio causas terminare; eo quod libuerit, armis comminari liceat, ne infirmior sua retinere aut reposcere audeat, tanquam veritas armis manifestari egeat: quod nulla auctoritas, nulla ratio credere sinit.

XI. Valet etiam ad hanc rem subtiliter considerandam illud quod in libro Iudicum refertur. Cum enim quidam in Gabaa civitate, de tribu Benjamin, commisissent immane flagitium super muliere cuiusdam levitis, et congregarentur universæ tribus Israel ad hoc facinus puniendum, collecta est etiam tota tribus Benjamin in prædicta civitate Gabaa ad defendendum peccatum illorum. Filii ergo Israel consuluerunt in primis Dominum in Silo, et interrogaverunt quis esse deberet princeps certaminis. Quibus respondit Dominus: *Judas sit dux vester.* Statimque ut ceperunt urbem expugnare, occisa sunt ex eis viginti duo millia virorum. Deinde siverunt coram Domino usque ad noctem; et interrogaverunt eum utrum deberent procedere ad dimicandum contra filios Benjamin, an non? Quibus respondit Dominus: *Ascendite ad eos, et inite certamen.* Quo inuito, prostrata ex eis decem et octo millia. Quamobrem venerunt iterum in domum Dei, et sedentes stebant coram Domino, jejunaveruntque usque ad vesperam, et obtulerunt sacrificia; et iterum proce-

NOTÆ.

post Romam ceperunt, partim paganos suisse, partim hæreticos.

^c *Italia Langobardis*. Contigisse id anno Christi 568 duce Alboino Langobardorum rege probat Baronius.

^d *Aquam calidam*. De iudicio aquæ calidæ et ferri igniti vide Franciscum Pitheum in Glossario ad libros Capitularium, Juretum in observationibus ad ep. 74 Iyonis Carnotensis, Sirmondum in notis ad Gotfridum Vindocinensem, lib. iii, ep. 38.

^e *Gundobados*, id est, Burgundiones ut dictum est ad capit. quartum hujus libri.

dentem ad certamen, interfecerunt omnem tribum Benjamin, præter illos sexcentos viros. Quis in tali facto non obstepescat? Quis non vehementer expavescat iudicium Dei frequenter occultum, nunquam injustum? Certo filii Israel mandatum legis habebant, ut scelera punirent, facienda vindicarent; et non solo mandato legis confisi sunt, sed etiam orantes Dominum interrogaverunt; et eo præcipiente, ad certamen processerunt: et tamen multo plures ex eis occisi sunt antea, et postea punierunt flagitiosos; si tamen ipsi inter sexcentos non remanserunt. Cum hæc omnia ita sint, quis est tam temerarius ut credat, si duo ^a pro uno asino molino, aut quidquid sit etiam vilius, contendant, non possit alter cadere, cujus illud esse debere putatur, cum forte aut multa aut majora existant peccata ejus quam alterius, pro quibus puniendus sit? Vere hoc non est lex, sed nex: quæ maxime præterea contemnenda est, quia

A ab illis excogitata est qui non solum non orabant, sed etiam ^b blasphemabant sapientiam Dei.

XII. Huc accedit aliud quod pia consideratione dignum videtur, ^c de canonibus scilicet Gallicanis, qui quasi superflui aut inutiles a quibusdam respuuntur; eo quod ^d neoterici Romani eos non commendaverint, cum antiqui religiose eos venerati sint; quoniam venerandi et sancti viri eos ediderunt, quorum vitam et sanctitatem crebra miracula commendaverunt. Nemo unquam fuit qui tanta sanctorum per Gallias episcoporum audire potuerit, quanta per singula loca litteris mandata et relatu posteris relicta reperta sunt. Et revera, si secundum dictum Dominicum, ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine ejus, ibi est Dominus in medio eorum; quanto magis ubi viginti, aut triginta multo amplius congregati fuerint, non solum in nomine Domini, sed insuper etiam fide præditi, sapientia illustres, vita clari,

BALUZI NOTÆ

^a Pro uno asino molino, id est, qui laborat ad molam, ut dicit in fine libri De Modo Regiminis Ecclesiastici.

^b Blasphemabant, id est, vituperabant. Augustinus in libro De Opere Monachorum, cap. 28: « Sub generali nomine monachorum, vestrum propositum blasphematur. » Gregorius Turonensis, lib. vi, cap. 46, loquens de rege Chilperico: « Causas pauperum exosas habebat, sacerdotes Domini assidue blasphemabat. » Vita sancti Leodegarii edita a Duchesno, cap. 12: « Etenim cum Ebroinus crudelis de supradictis rebus suum satiasset furorem, rursus occasionem cepit exquirere ut blasphemiam suæ crudelitatis valeret ab oculis humanis auferre. » Gesta Dagoberti I, Francorum regis, cap. 46, ubi agitur de ingentibus Eganis virtutibus: « Tantummodo a plurimis blasphemabatur, eo quod esset avaritiæ deditus. » Libro v Capitularium, cap. 170: « Episcopus et sacerdotes, quibus omnis terra caput inclinat, per quos et nostrum pollet imperium, admodum honorari et venerari omnes monemus; nec eos lacerari, aut blasphemari, vel detrahi a quoquam volumus. » Libro vii, cap. 142: « Is qui in blasphemiam alterius cantica composuerit, vel qui cantaverit ea, extra ordinem vindicetur. » Annales Metenses ad annum 865: « Adjecerunt insuper multa alia, blasphemantes eundem papam. » Hinc vox Gallica *blâmer*, quæ vituperare significat: quæ dein et ipsa versa est in contumeliam Dei. Vidimus enim olim Tutelæ vetustum codicem ms. in quo continebantur acta litis quæ de cathedra Tutelensi erat inter Guichardum de Comborno abbatem Usercensem et Ludovicum de Albuconio priorem de Mortagnia anno 1457. Nam Carolus Petrus serviens regius ait in Actis a se tum confectis, fratris filium ejusdem Guichardi sibi multum olstitisse ne quoddam senatus Parisiensis arrestum latum adversus Guichardum faceret palam, minitantem etiam ac blasphemantem Creatorem, Caroli adiutorumque ejus facinus inultum non fore, eorumque cræde expandum. Hæc sunt verba Caroli: *Disant ledit neveu d'iceluy abbé, en habit d'écuyer, blasmant nostre Createur, qu'il y en auroit de mors et de tués sur les carreaux.*

^c De canonibus Gallicanis. Magna semper apud majores nostros fuit reverentia canonum Gallicanorum; et non solum apud Gallos, sed et apud Hispanos quoque, ut observatum est a viris eruditissimis. Certe Canonum Gallicanorum nomine veniebant etiam Hispani, ut patet ex Hincmaro in cap. 36 posterioris operis adversus Gothescalcum: « Sed et in Gallicanis canonibus de Potamio Braccarense archie-

piscopo et synodo Valentina evidenter agnoscitur. » Manifestum est enim hic agi de synodo Tolctana x, in qua dejectus est Potamius episcopus Braccarensis. Nam quod de synodo Valentina ait, respicit ad canonem quartum synodi Valentini quæ anno 574 habita est in provincia Viennensi. Iisdem canonibus Gallicanis usam olim esse Angliam, ut quæ in vicino esset, colligi potest ex synodo Herefordiensi habita anno 672. Nam librum canonum in ea synodo prolatum, haud alium fuisse quam codicem canonum Ecclesiæ Gallicanæ probari posse certis testimoniis habeo persuasum, ut alias fortasse pluribus ostendam.

^d Neoterici Romani. Suggillat irridetque Agobardus Romanos sui temporis, veteris Ecclesiæ mores ad suos detorquere cupientes, atque ob eam causam contemnentes Gallicanos canones, quod eos neoterici Romani non commendaverint. Cui criminationi sic respondet Agobardus aliam fuisse mentem veterum Romanorum, qui canones illos religiose venerati sunt. Potuisset igitur optimo jure adversus eos uti eodem telo, quod postea adversus Græcos vitavit Ratramnus monachus Corbeiensis in libro iv adversus Græcos, cap. 3. « Unde mirandum, inquit, quæ sit ista novis sapientibus prudentia, non acquiescere quod sui prolantur majores acquievisse. » Itaque qui sancti olim erant Romanorum mores, reverentiamque universi orbis huic populo conciliaverant, jam verterant in contemptum. Sic de sæculo suo conqueritur etiam Gerbertus in epistola 40. « Romanorum mores mundus perhorrescit. » Atque id ex eo factum est, opinor, quod qui in observatione

D canonum cæteris per orbem Christianis exemplo esse debebant, omnium impudentissime eos concutiebant. Neque vero ego id dico, sed RATHERIUS Veronensis episcopus in parte II De Contemptu Canonum tomo II Spicilegii domni Luce Dacherii, pag. 188: « Quarat et aliquis, cur præ cæteris gentibus baptismo renatis, contemptores canonice legis et vilipensores clericorum non sint magis Italici? » et infra pag. 190: « Quorsum tamen hæc detrahendi avida amulorum si requirat invidia? Nimirum ut quod innotescere non quiverunt præmissa, demonstrent termino proxima. Nempe ut pateferet quarenti, unde iste, id est hodiernus, prævaluerit canonum sanctorum tam universalis contemptus. Ad hoc perventum nostra est inquisitione atque indagatum, eorum contigisse sine dubio culpa, qui cum eos legunt atque intelligant, pro nihilo ducunt. » Vide rursum notas ad caput 20 libri De Dispensatione ecclesiasticarum Rerum.

sanctitate reverendi, signis et prodigiis formidandi? A hæretici lex attente, quasi a Deo data, tenetur. Neque hoc idcirco dicitur, ut passim omnium episcoporum conventuum sanctiones aequali auctoritate recipiendæ credantur, ut Nicæni, Chalcedonensis, et cæterorum generalium ex totius mundi consensu congregatorum et receptorum. Sed quia congrua veneratione pro causis necessariis, quarum definitiones in illis generalibus non inveniuntur, fides sit eis adhibenda religione debita; et melius sit unicuique eorum sequi auctoritatem, quam proprium sensum; et sine aliquo dolore transiri non possit, cum definitiones multorum et sanctorum atque catholicorum prætermittantur, et unius Gundobadi regis

BALUZII NOTÆ.

^a *Æquali auctoritate.* Ait concilia regionalia, aut provincialia, ejusmodi sunt Gallicana, non esse tantæ auctoritatis ac generalia totius mundi, sed tamen congrua veneratione suscipienda, quod sumptum videri potest ex Augustino in libro II De Baptismo cap. 5: « Ipsa concilia, inquit, quæ per singulas regiones vel provincias fiunt, pleniorum conciliorum auctoritati, quæ sunt ex universo orbe Christiano, sine ullis ambagibus cædunt. » Vetus auctor in præfatione Collectionis canonum, postquam locutus est de quatuor conciliis œcumenicis, hæc ait: « Sed et si qua sunt concilia quæ sancti Patres Spiritu Dei pleni sanxerunt, post istorum quatuor auctoritatem manent stabilita. » Et post illum, Jesse episcopus Ambianensis in epistola ad diœcesanos suos: « Si qua vero alia concilia sanctorum Patrum, pro necessitate causarum, plena Spiritu Dei in unum congregata sanxerunt, custodienda et recipienda. » Hincmarus in opusculo LV, Capitulorum cap. 25: « Si qua sunt autem concilia a sanctis Patribus instituta, post quatuor conciliorum auctoritatem custodienda et observanda decrevit; » id est, papa Gelasius, cujus hæc sunt verba: « Sed et si qua sunt concilia a sanctis Patribus hactenus instituta, post istorum quatuor auctoritatem etiam custodienda et recipienda mandamus et decernimus. » Vide Marcum in libro III de Concordia Sacerdotii et Imperii cap. 4, § 6, et lib. VI, cap. 21, § 6.

^b *De fide altercans.* Earum altercationum, ut vocat Agobardus, unam nuper edidit dominus Lucas Dacherius in tomo V Spicilegii, pag. 110 et sequentibus. Alterius vero altercationis cum Gundobado meminit ipse Avitus in epistola 21, quæ data est ad domnum Sigismundum regem, Gundobadi filium. « Cum præsentiam vestram, inquit, Deo largiente meruero, per me seriem totius altercationis exponam. »

^c *Dialogos.* Unius istorum Dialogorum fragmentum aliud habemus conservatum ab Agobardo in libro de Picturis sive Imaginibus, cap. 9.

^d *Epistolis absenti respondens.* Exstant omnino octo Aviti epistolæ ad Gundobadum regem, omnes ferme de causa religionis. Nuper vero aliam quoque reperi in veteri codice ms. clarissimi viri Petri Marnæsii senatoris Gratianopolitani; quam, quod nondum edita sit, et utilis esse potest adversus detortas quorundam interpretationes, edere visum est opportunum post notas nostras in Appendice Actorum Veterum, tit. 2.

^e *Gundobado in sua perfidia perduto.* Gregorius Turon. lib. II, cap. 34, loquens de Gundobado. « Ista ille ratione confusus, usque ad exitum vite suæ in hac insaniam perduravit. »

^f *Sigismundum regem,* Gundobadi filium, virum, ut sequens ætas putavit, sanctissimum, adeoque publice consecratum. Unde in veteri fragmento historico, quod Christianus Urstadius edidit, ac post eum Duchesnius, sanctus dicitur: « Leudegisus

namque, cum major omnes, duxerat uxorem de prosapia sancti Sigismundi regis Burgundiæ. » Sed nuper vir clarissimus Adrianus Valesius in publicum emisit Passionem sancti Sigismundi, ab auctore, ut ipse putat, æquali ac monacho forsitan Agaunensi compositam: ex qua apparet hunc principem, afflictis omnino rebus suis, ex Burgundia in montem quemdam, cui Veresallis nomen erat, aufugisse, ibique monachum fuisse factum, ut se hostium suorum immanitati subtraheret; sed quorundam Burgundionum perfidia factum ut ex fuga retraheretur, specie pietatis. Afferam autem ipsa auctoris verba. « Igitur cum Franci plurima pene regna devastarent, Galliarumque urbes vehementer depopularentur, ita ut multitudo maxima Burgundionum Franci se sociaret: tunc sanctus Sigismundus videns se hinc inde coangustari, Veresallis montem expetiit, et adiunxerit Eliæ Thebitis, quatenus crudelissimæ gentis barbaricam feritatem evaderet, singulariter habitare elegit; quia sibi imminabat discrimen vite, juxta illud quod egregius prædicator de suis tribulationibus scribens ait: *Periculis in falsis fratribus.* Tunc diverso modo Burgundionis necessitate magis quam voluntate Franci se ex integro dederunt; promittentes sanctissimum virum Sigismundum, principem suum, perquirere, et eis victum tradere. Hac promissione audita, sanctus vir Sigismundus comperta eorum nequitia cesariem capitis sui totondit, et se a laicali vestitu in religionem mutavit habitum. Qui dum in supradicto loco jejuniis pene et vigiliis maceratus quiesceret ibidem, pauci ex Burgundionibus ad ipsum convenientes quasi causa amoris, ad sepulcra sanctorum martyrum sub quadam custodia latenter perducere promiserunt. Cumque ad clausuras ipsius Agaunensis monasterii pervenissent agmina Burgundionum cum eum Franci, adiunxerit Judæ proditoris Christi Burgundiones in eum manus injecerunt, et victum catenis traxerunt Franci, eorumque regi Clodomero. » Sed ubinam tandem gentium situs fuerit mons ille, in quo Sigismundus latere cupiit, ignotum reliquit hic auctor. Et probabile est alienas terras petiisse Sigismundum, ac procul a Gallia dissitas; ne si in vicino consisteret, deprehenderetur. Itaque in Hispaniam Tarraconensem, hand procul Barcinone, recessisse in montem Signium, constans illic traditio est, quodam etiam carmine consecrata; quod licet a historicis rebus multum aberret, evincere tamen videtur in hoc secessu habitasse Sigismundum, donec a suis retractus est. Sed operæ pretium est, non carmen quidem illud describere, vulgari lingua Catalanica scriptum, sed historiam in eo descriptam edisserere verbis nostris. Illic ergo habetur, sanctum martyrem Sigismundum, sive Sigimundum, ut nunc vocant, Burgundionum regis filium, cum anno ætatis suæ quinto decimo a pira quam vulnus accepisset, nullam ei medendo operam esse magis idoneam existimasse, quam si, sæ-

convērit ^a; in cujus conversione ^b recitavit hominiam in populo sensuum suavitate plenissimam, et verborum compositione dulcissimam. Quid iste venerandus et sanctus vir sæpedito Gundobado de supradictis certaminibus responderit, audiat, si placeat, benignitas vestra. Cum de his inter utrumque sermo esset, et beatus Avitus talia certamina reprehenderet, respondit ei Gundobadus: « Quid est quod inter regna et gentes, vel etiam inter personas sæpe singulas, dirimendæ præliis causæ divino iudicio committuntur; et ei maxime parti cui iustitia competit, victoria succedit? » Ad quod beatus Avitus intulit dicens: « Si divinum, inquam, iudicium regna vel gentes expeterent, illud prius quod scribitur formidarent, dicente Psalmista: *Dissipa gentes quæ bella volunt*, et illud diligerent quod dicitur: *Mihi vindicta, ego retribuam, dicit Dominus*. An forte sine tellis et gladiis causarum motus æquitas superna non iudicat? cum sæpe, ut cernimus, pars aut iuste tenens, aut iusta deposcens, laboret in præliis, et prævaleat iniquæ partis vel superior fortitudo, vel furtiva subreptio. »

XIV. Non autem ista sic dixerim, quasi non eventus belli varios superni nutus sententia moderetur. Sed contingit nonnunquam ut cum ad conflictum sub invocatione divini iudicii convenitur, negotii

BALUZII NOTÆ

culo relicto, in eremum sese abderet. Ea de causa solum ad Pyrenæos montes, qua Galliam Narbonensem ab Hispania Tarraconensi discernunt, accessit; transcensisque montium faucibus quæ Hispanias Gallis jungunt, ad Ficiarias oppidum, quod hodieque per viam illam pergentibus primum post superatos montes occurrit, pervenisse, atque illinc recta progressum ad civitatem Ausonensem. Tum vero ei occurrisse Domarium quemdam, id est, ut opinor, canonicum Ausonensis ecclesiæ, virum sanctissimæ vitæ, ab eoque indicatum illi fuisse montem Signium, in quo salutem suam procul a sæculi periculis operari posset. Illinc arrepta ad montem excelsissimum, cui a media die nomen est, via, ad mansionem quamdam pervenisse, quæ Podium-Vallis nuncupatur; compe toque eremitas in his montibus habitare, illic statim profectum; neque multo post incidisse in eremitam quemdam, ab eoque edoctum fuisse quæ vitæ illius sectatores scire decet. Dein valedicentem viro, in eremum sese abdidisse, herbis illic nascentibus victitantem, et aquam pro potu sumentem. Interim patrem Sigismundi, dum filium querit, in eas regiones profectum; cumque pervenisset ad ecclesiam sancti Martialis, quæ in monte Signio sita est, illic forte filium reperisse. Nam is quolibet die Veneris illic accedebat, ut panem hordeaceum acciperet, quem in eo loco dari in eleemosynam mos erat. Sed agnitus a patre non fuit filius, licet simul colloquerentur. Vicit tamen natura, sequæ ille Sigismundum esse fassus est. At pater filium vitam illam deserere, secumque in Burgundiam redire oravit. Verum repugnabat Sigismundus, inanem et stultam

A de quo agitur sorte dilata in partem victam, illa magis peccata quæ non recolit vindicentur, et pereat ei præsentis causæ meritum pro debito peccatorum. Quid cum armatum latronem simplex viator incurrit, et sine ullius declaratione iudicii aut cedens nudatur, aut punitur resistens, donec et prædo ipse in alio conflictu, in quo bonam sibi causam iudicari optat, pro ista magis iudicatus intereat? Quid jam de illa singularium certaminum ambiguitate dicamus, quam frequenter inter gentes quietas furor personalis exsequitur, cum super quacunque repetitione bellantes ambo nonnunquam animas iuste ponunt, quibus humanis atque pretiosis vilissima lucra præponunt, et Dei iudicium iracundia invocant, dum impatientia non exspectat? Hic autem interrogo, utrum causa utriusque mala fuerit, pro qua bellator uterque occumbit? Atque utinam placeret omnipotenti Deo, ut sub uno piissimo rege una omnes regerentur lege, ea ipsa ad quam et ipse vivit, et proximi ejus respondent. Valeret profecto multum ad concordiam civitatis Dei, et æquitatem populorum. Sed quia hoc grande est, et forsitan homini impossibile, saltem una hæc, de qua sermo est, non solum ut inutilis, sed etiam ut noxia, de medio auferretur!

prædicans hujus mundi gloriam, æternasque divitias potius cogitandas. Nec recessit tamen pater; sed eadem exhortatione tentavit animum filii flectere, nunc per charitatem quæ p tri debetur, nunc etiam per blandum matris nomen cum obtestans. Quid moror diutius? Pervicit pater; au boque in Burgundiam regressi, magni gaudii materia fuere subjectis. Hac tenus ex carne illo. Hæc vero satis congruunt superiori narrationi, si juvenilem illam aetatem ac peregrinationem patris excipias. Quoniam autem modo vitam finierit, habet apud Gregorium Turon. et alios rerum Francicarum scriptores. Et haud dubie bene morte usus est. Quo factum est, ut propter hoc facinus, et quia monasterium Agaunense edificaverat, in numero sanctorum habitus sit deinceps.

^a *Sigismundum regem convertit*, ab Arianismo mirum ad catholicum. Et id quidem evenisse vivo Gundobado patet ex epistolis Aviti.

^b *Recitavit homiliam*. Ea nunc non exstat. Vide Sirmondum ad epist. 40 Aviti.

^c *Una omnes regerentur lege*. Ait valde optandum esse, ut tot gentes, quæ imperio Ludovici parent, una lege regi jubeat; nec sint tot leges, quot gentes. Nam Langobardi sua lege vivebant, Burgundiones sua, Saxones item sua, ac sua Gothi, et sic de aliis. Valde autem optandum, ut quemadmodum hæc omnes gentes uni principi parent, una etiam lege regantur, non diversis. Sed quia illud difficile, ac homini ferme impossibile, saltem Gundobada, quæ est inhumanissima, de medio tollatur. Vide notas ad caput 3 hujus libri, et Ivonem parte viii, cap. 215, ex concilio Triburiensi, cap. 39.